

Een negende Germaanse sandwich Voorwoord

Daniel Van Olmen
(Lancaster University)

Het Nederlands als een taal die zich situeert tussen het Duits en het Engels — het is een onderwerp dat taalkundigen blijft fascineren. Van Haeringen (1956) was de eerste die expliciet betoogde dat het Nederlands niet alleen geografisch maar ook linguïstisch tussen zijn twee grote burens in ligt. Zo kan bijvoorbeeld — enigszins simplificerend — gezegd worden dat de woordvolgorde van het Nederlands aansluit bij die van het Duits, maar dat het Nederlands met zijn verdwenen naamvalsysteem op het Engels lijkt. Dat de taal door zulke fundamentele overeenkomsten én verschillen ook een middenpositie inneemt op veel andere grammaticale vlakken is gebleken uit de toepasselijk genaamde *Germanic Sandwich*-congresreeks. De eerste workshop werd in 2005 georganiseerd in Berlijn ter herdenking van Van Haeringens baanbrekende werk (zie Hüning et al. 2006). Die inspireerde verdere edities in zowel Duitsland als Engeland, België en Nederland — te weten in Sheffield (2008), Oldenburg (2010), Leuven (2013), Nottingham (2015), Münster (2017), Amsterdam (2019) en Keulen (2022) (zie Vismans et al. 2010, Ruigendijk et al. 2012, Scott 2016, Smessaert et al. 2017, De Vogelaer et al. 2020, Marynissen 2023 en Meyer et al. 2023 voor de uit die edities voortgekomen verzamelbundels of themanummers). De recentste ontmoeting vond plaats op 11 en 12 april 2024 in Lancaster. De artikels in het themagedeelte van dit dubbelnummer van *Nederlandse Taalkunde* vloeien voort uit dat congres.

Van Haeringen (1956) benaderde de sandwich voornamelijk vanuit het perspectief dat het Engels het verst verwijderd is van zijn West-Germaanse oorsprong en in de loop van de tijd analytischer is geworden, en dat het Nederlands — in tegenstelling tot het Duits — langzamer in dezelfde richting evolueert. Een groot deel van zijn studie spitste zich dan ook toe op grammaticale fenomenen waarin die uiteenlopende ontwikkeling zich manifesteert. De verbuiging van naamwoorden in de drie talen kan hier als voorbeeld dienen. Een dergelijke focus is ook aanwezig in een groot deel van het onderzoek dat de laatste twee decennia verricht is onder de noemer van *Germanic Sandwich* (zie bijvoorbeeld Poortvliet 2016 en Van der Wouden & Foolen 2017). Al vanaf de eerste editie van de congresreeks is echter een duidelijke verruiming van de scope merkbaar. Zo zijn de verschijnselen waarvoor het Nederlands, het Duits en het Engels worden vergeleken diverser geworden (zie bv. Harmes 2006 en Simon & Leuschner 2010, die op semantiek resp. fonologie focussen) en vertonen ze bovendien niet per se het typische sandwichpatroon (zie bv. Breitbarth et al. 2016 en Bossuyt 2020). De contrastieve studie hoeft ook niet altijd het Nederlands en *beide* andere talen te omvatten (zie bv. Schlücker 2006 en Mortelmans 2023, die allebei het Engels buiten beschouwing gelaten) of daartoe beperkt te zijn (zie bv. Dammel et al. 2010 en Dirix et al. 2020, die het Zweeds resp. het Afrikaans in de vergelijking betrekken). Verder worden de gelijkenissen dan wel verschillen van het Nederlands met de andere (West-)Germaanse talen ook bestudeerd vanuit een psycholinguïstisch perspectief en in de context van taalverwerving (zie bv. Ruigendijk 2010 en Lin 2016).

Die brede onderzoekinteresses zijn ook weerspiegeld in de vijf bijdragen in het themagedeelte van dit dubbelnummer. In de artikelen van Hüning, Renzel en Verelst worden alle drie de sandwich talen behandeld terwijl Claus et al. zich beperken tot het Nederlands en het Duits, en Biberauer & Van Heukelum het Nederlands met het Afrikaans vergelijken. In Hünings bijdrage, over de concurrentie tussen *-isatie* en *-isering* in het Nederlands vanuit een West-Germaans perspectief, ligt de nadruk op woordvorming. Biberauer & Van Heukelum focussen op negatie en *geen* in het bijzonder terwijl Renzel en Verelst het allebei over meer

schematische constructies hebben — respectievelijk zogenaamde mediale constructies zoals *dit boek leest gemakkelijk* en geïntensiveerde commentaarconstructies zoals *wat in de Marie Kondo is daar in huis gebeurd*. Claus et al. daarentegen zijn geïnteresseerd in de betekenis en de gebruikscontexten van *sowieso*. Wat de artikels van Claus et al., Hüning en Verelst voorts gemeen hebben, is dat ze de hedendaagse talen als geheel vergelijken, op basis van relevante corpora. Claus et al. doen daarnaast nog een beroep op informanten voor aanvaardbaarheidsoordelen. Ook Biberauer & Van Heukelum maken gebruik van corpora, maar zij zijn specifiek geïnteresseerd in eerstetaalverwerving. Renzels benadering is dan weer experimenteel-psycholinguïstisch van aard: zij meet leestijden om de verwerking van taal te toetsen.

Al deze verschillen niettegenstaande wijzen de bijdragen op sommige punten in een vergelijkbare richting. Claus et al. en Verelst laten zien hoe één West-Germaanse taal woorden en constructies kan lenen van een andere maar hoe die ondanks de verwantschap van en het contact tussen de talen snel hun eigen leven kunnen gaan leiden. Biberauer & Van Heukelum maken duidelijk dat hetzelfde geldt voor grammaticale fenomenen in twee West-Germaanse talen die historisch afstammen van een gemeenschappelijke voorouder. Er zijn ook andere lessen te trekken uit de artikelen. Hüning benadrukt in zijn bijdrage hoe belangrijk het is om aandacht te besteden aan de pragmatische functies en sociale betekenissen van morfologische patronen. En Renzels resultaten suggereren dat Nederlandstaligen dezelfde verwerkingsstrategieën als Engelstaligen gebruiken (en andere dan Duitstaligen) — hoewel de veronderstelling in de literatuur is dat woordvolgorde daarvoor bepalend is — en dus dat het gebrek aan naamvallen mogelijk een meer prominente rol speelt.

Ten slotte bedank ik als gastredacteur graag alle collega's die voor dit themanummer een artikel hebben ingediend, alsook de anonieme beoordelaars voor hun nuttige feedback. De redactie van *Nederlandse Taalkunde* verdient eveneens erkenning voor hun ondersteuning van het gehele project. Ik hoop dat deze publicatie de lezers inspireert om zelf bij te dragen aan de tiende *Germanic Sandwich*. Deze feesteditie zal plaatshebben op 7 en 8 mei 2026, zeventig jaar na Van Haeringen (1956), en in Berlijn, waar het allemaal begonnen is.

Referenties

- Bossuyt, T. (2020). Lice in the fur of our language? German irrelevance particles between Dutch and English. In: De Vogelaer et al. (red.), 77-108.
- Breitbarth, A., S. Delva & T. Leuschner (2016). A (very) imperfect sandwich: English *should*, German *sollte*, Dutch *mocht/moest* as grammaticalizing markers of conditionality. In: Scott (red.), 282-316.
- Dammel, A., J. Nowak & M. Schmuck (2010). Strong-verb paradigm leveling in four Germanic languages: A category frequency approach. In: Vismans et al. (red.), 337-359.
- De Vogelaer, G., D. Koster & T. Leuschner (red.) (2020). *German and Dutch in contrast: Synchronic, diachronic and psycholinguistic perspectives*. Berlijn: De Gruyter.
- Dirix, P., L. Augustinus & F. Van Eynde (2020). IPP in Afrikaans: A corpus-based investigation and a comparison with Dutch and German. In: De Vogelaer et al. (red.), 109-141.
- Hüning, M., U. Vogl, T. van der Wouden & A. Verhagen (red.) (2006). *Nederlands tussen Duits en Engels: Handelingen van de workshop op 30 september en 1 oktober 2005 aan de Freie Universität Berlin*. Leiden: Stichting Neerlandistiek Leiden.
- Haeringen, C.B. van (1956). *Nederlands tussen Duits en Engels*. Den Haag: Servire.
- Harmes, I. (2006). *Shall, zullen en sollen: Een contrastieve analyse*. In: Hüning et al. (red.), 243-258.

- Lin, J. (2016). On the distribution and acquisition of the West Germanic ‘need’-verbs: German between Dutch and English. In: Scott (red.), 349-369.
- Marynissen, A. (red.) (2023). *Dutch contrasted with other West Germanic languages*. Themanummer *Leuvense Bijdragen* 104.
- Meyer, C., S. Aalberse & T. van der Wouden (red.) (2023). *A Germanic Sandwich* 7. Themanummer *Nederlandse Taalkunde* 27(3).
- Mortelmans, T. (2023). Role nouns in appositional contexts in German and (Belgian/Netherlandic) Dutch: A corpus study. In: Marynissen (red.), 62-92.
- Poortvliet, M. (2016). Copy raising in English, German and Dutch: Synchrony and diachrony. In: Scott (red.), 370-402.
- Ruigendijk, E. (2010). Determiner omission in Dutch agrammatic aphasia: Different from German, similar to English? In: Vismans et al. (red.), 445-459.
- Ruigendijk, E., F. Van de Velde & R. Vismans (red.) (2012). *Germanic Sandwich 2010*. Themanummer *Leuvense Bijdragen* 98.
- Schlücker, B. (2006). Wat er van *blijven* overblijft: Een semantische analyse van het koppelwerkwoord *blijven* in het Nederlands en het Duits. In: Hüning et al. (red.), 273-290.
- Scott, A.K. (red.) (2016). *New directions in comparative Germanic linguistics*. Themanummer *Journal of Germanic Linguistics* 28.
- Simon, E. & T. Leuschner (2010). Laryngeal systems in Dutch, English, and German: A contrastive phonological study on second and third language acquisition. In: Vismans et al. (red.), 403-424.
- Smessaert, H., J. van der Horst & F. Van de Velde (red.) (2017). *Another look at the Germanic Sandwich*. Themanummer *Leuvense Bijdragen* 101.
- Vismans, R., M. Hüning & F. Weerman (red.) (2010). *Dutch between English and German*. Themanummer *Journal of Germanic Linguistics* 22.
- Wouden, T. van der & A. Foolen (2017). A most serious and extraordinary problem: Intensification in adjectives in Dutch, German and English. In: Smessaert et al. (red.), 82-100.